

Identificiranje čimbenika rizika za seksualne interakcije adolescenata putem interneta s odraslom osobom iz perspektive teorije rutinskih aktivnosti

Gordana Buljan Flander*

gordana.flander@poliklinika-djeca.hr
<https://orcid.org/0000-0003-3998-3932>

Mia Roje Đapić**

mia.roje@poliklinika-djeca.hr
<https://orcid.org/0000-0002-6277-4197>

Ana Raguz***

ana.raguz@poliklinika-djeca.hr
<https://orcid.org/0000-0002-2156-6260>

Tea Brezinščak****

tea.brezinscak@poliklinika-djeca.hr
<https://orcid.org/0000-0001-6082-9935>

Romana Galić*****

romana.galic@zagreb.hr
<https://orcid.org/0000-0002-7474-1288>

<https://doi.org/10.31192/np.20.2.5>

UDK: 364.633-053.6:004.738.5

316.472.4:004.738.5

303.423-053.6(497.5)

Izvorni znanstveni rad /

Original scientific paper

Primljeno: 31. svibnja 2021.

Prihvaćeno: 3. ožujka 2022.

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati doprinos pojedinih demografskih karakteristika adolescenata, intenziteta i opsega korištenja društvenih mreža, rizičnih online ponašanja i sklonosti ometajućim ponašanjima uključivanju u online seksualne interakcije s odraslom osobom percipiranom kao znatno starijom. Istraživanje je provedeno u sklopu šireg istraživačkog projekta s 1752 sudionika

* Prof. dr. sc. Gordana Buljan Flander, Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, Đorđićeva 26, HR-10000 Zagreb.

** Mia Roje Đapić, mag. psych., Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, Đorđićeva 26, HR-10000 Zagreb

*** Ana Raguz, mag. psych., Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, Đorđićeva 26, HR-10000 Zagreb.

**** Tea Brezinščak, mag. psych., Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, Đorđićeva 26, HR-10000 Zagreb.

***** Romana Galić, univ. spec. act. soc., Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom, Trg Stjepana Radića 1/II, HR-10000 Zagreb.

kombiniranom metodom papir-olovka i putem tableta, uzorak je reprezentativan za dobnu skupinu prvih i trećih razreda srednje škole u Hrvatskoj. O uključenosti u online seksualne interakciju s osobom koja nije vršnjak izvještava 5,4 % adolescenata, od čega njih 87 % posto to percipira dobrovoljnim. Rezultati ukazuju na značajan doprinos pojedinih rizičnih čimbenika u objašnjavanju varijance opisanih rizičnih online seksualnih interakcija, uz značajan kumulativni učinak. Provedeno istraživanje doprinosi cjelovitijem razumijevanju rizičnih online seksualnih ponašanja i seksualne viktimizacije adolescenata putem interneta u kontekstu teorije rutinskih aktivnosti te pruža vrijedne implikacije za razvoj strategija prevencije.

Gljučne riječi: *online grooming, rizični čimbenici za grooming, seksting s odraslom osobom, teorija rutinskih aktivnosti.*

Uvod

Iako je internet za djecu i mlade u mnogim aspektima svijet prilika, istovremeno je i svijet rizika, poput elektroničkog nasilja, ovisnosti o internetu, narušavanja privatnosti i internetskoga groominga.¹ Grooming, vrbovanje ili mamljenje² proces je u kojem počinitelj zadobiva djetetovo povjerenje da bi ga privolio na uključivanje u (seksualne) zlostavljačke aktivnosti.³ Čak 41 % počinitelja seksualnog zlostavljanja mladih koristi isključivo online metode vrbovanja.⁴ Počinitelj u gotovo 50 % slučajeva uopće ne iznosi lažne informacije o sebi (uključujući dob),⁵ a mlade osobe često doživljavaju odnos dobrovoljnim, što vrijedi i ako dođe do susreta uživo.⁶ Bez obzira na percepciju, svaka razmjena seksualnih sadržaja odrasle osobe s maloljetnicima je seksualno zlostavljanje, pa čak i sollicitacija, odnosno slanje takvih sadržaja maloljetnoj osobi bez uza-

¹ Usp. Sonia LIVINGSTONE, Leslie HADDON, EU Kids Online, *Journal of Psychology*, 217 (2009) 4, 236-239, 236.

² Usp. Dražen ŠKRTIĆ, Mamljenje djeteta za zadovoljenje spolnih potreba uporabom informacijsko-komunikacijske tehnologije, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 34 (2013) 2, 1139-1170, 1140; Rina MEHMEDI, Mamljenje djece radi zadovoljenja spolnih potreba, doktorska disertacija, Osijek, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Pravni fakultet, Katedra kaznenoga prava, 2019.

³ Usp. Alisdair A. GILLESPIE, Tackling grooming, *The Police Journal*, 77 (2004) 3, 239-255, 248; Samantha CRAVEN, Sarah BROWN, Elizabeth GILCHRIST, Sexual grooming of children. Review of literature and theoretical considerations, *Journal of sexual aggression*, 12 (2006) 3, 287-299, 289.

⁴ Usp. Janis WOLAK i dr., Sextortion of minors. Characteristics and dynamics, *Journal of Adolescent Health*, 62 (2018) 1, 72-79, 76.

⁵ Usp. Tony KRONE, *A typology of online child pornography offending*, Canberra, Australian Institute of Criminology, 2004, 4-5.

⁶ Usp. Wolak, *Sextortion of minors...*, 77.

jamne interakcije.⁷ Prema definiciji Američke akademije dječje i adolescentne psihijatrije,⁸ seksualno zlostavljanje djece uključuje uvjeravanje djeteta na sudjelovanje u seksualnom činu (s kontaktom ili bez njega), što podrazumijeva i područje online groominga.

Opisanu seksualnu razmjenu nužno je razlikovati od sekstinga u vezama mladih, što je naziv za bilo koji oblik seksualne komunikacije putem suvremenih tehnologija u kojoj mnogi nalaze užitak i uzbuđenje.⁹ Nacionalno istraživanje u RH¹⁰ na uzorku od 1772 srednjoškolaca pokazalo je da više od 50 % mladih prima seksualno eksplicitne sadržaje, a više od 40 % njih aktivno sudjeluje u razmjeni.

Incidenciju i prevalenciju online groominga gotovo je nemoguće utvrditi, s obzirom na to da ga mladi često prikrivaju.¹¹ Jedno od objašnjenja svakako je već opisana percepcija dobrovoljnosti sudjelovanja u takvim aktivnostima te doživljaj mladih da su takve aktivnosti manje rizične i opasne nego što jesu.¹² Prema češkoj studiji¹³ s 21.000 mladih, online grooming je doživjelo njih 7,33 %, dok američka istraživanja utvrđuju između šest i osam posto.¹⁴ Prema većini istraživanja djevojčice su češće žrtve od dječaka,¹⁵ iako postoje i nalazi koji ukazuju na veću ranjivost dječaka,¹⁶ uslijed kulturalno uvjetovane manje sklonosti mladića da priznaju viktimizaciju,¹⁷ ali i tvrdnje da su mladići izloženi većem broju online rizika, dok su djevojke njima češće zaista pogođene.¹⁸ Neki

⁷ Usp. Helen WHITTLE i dr., A review of online grooming. Characteristics and concerns, *Aggression and violent behavior*, 18 (2013) 1, 62-70, 64; Anne-Marie MCALINDEN, 'Grooming' and the Sexual Abuse of Children: Institutional, Internet, and Familial Dimensions, Oxford, OUP, 2012, 18.

⁸ Usp. American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, *Sexual Abuse* (2014), https://www.aacap.org/AACAP/Families_and_Youth/Facts_for_Families/FFFGuide/Child-Sexual-Abuse-009.aspx (02.05.2021).

⁹ Usp. Janis WOLAK, David FINKELHOR, *Sexting. A typology*, New Hampshire, University of New Hampshire, 2011, 3-5.

¹⁰ Usp. Gordana BULJAN FLANDER i dr. Ispitivanje aktualnih trendova u korištenju društvenim mrežama kod učenika prvog i trećeg razreda srednjih škola u Hrvatskoj, *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 28 (2020) 2, 277-294.

¹¹ Usp. Wolak, *Sexting. A typology...*, 6.

¹² Usp. Amy C. WOOD, Jacqueline M. WHEATCROFT, Young adult perceptions of Internet communications and the grooming concept, *Sage open*, 10 (2020) 1, 1-12, 9.

¹³ Usp. Kamil KOPECKÝ, Online blackmail of Czech children focused on so-called »sextortion«. Analysis of culprit and victim behaviors, *Telematics and Informatics*, 34 (2017) 1, 11-19, 15.

¹⁴ Usp. Wolak, *Sexting. A typology...*, 4.

¹⁵ Usp. Karin HELWEG-LARSEN, Nina SCHÜTT, Helmer B. LARSEN, Predictors and protective factors for adolescent Internet victimization. Results from a 2008 nationwide Danish youth survey, *Acta paediatrica*, 101 (2012) 5, 533-539, 536.

¹⁶ Usp. Benjamin WITTES i dr., *Sextortion. Cybersecurity, teenagers, and remote sexual assault*, Washington, Center for Technology at Brookings, 2016, 26.

¹⁷ Usp. Patrick J. O'LEARY, James BARBER, Gender differences in silencing following childhood sexual abuse, *Journal of child sexual abuse*, 17 (2008) 2, 133-143, 138-139.

¹⁸ Usp. Livingstone, *EU Kids...*, 234-236.

istraživači uzimaju u obzir i sollicitaciju kad su djevojke češće žrtve, a neki samo interakciju, kada su nalazi neujednačeni.¹⁹

Adolescenti su u najvećem riziku od online groominga u odnosu na ostale dobne skupine te čine oko 70 % populacije žrtava.²⁰ Za adolescenciju je razvojno normativno traženje široke socijalne mreže i seksualno eksperimentiranje, kao i potreba za pažnjom, socijalnom potvrdom i prihvaćanjem, što ih sve stavlja u rizičnu skupinu. Što su adolescenti stariji, raste prevalencija svih oblika seksualnih aktivnosti,²¹ a pada kvaliteta roditeljskog nadzora,²² pa se može pretpostaviti da će u funkciji dobi u vrijeme adolescencije i rizik od online groominga biti veći. Naravno, veća je vjerojatnost da su porastom dobi mladi barem jednom imali određeno iskustvo, pa tako i online grooming, što pokazuju i istraživanja.²³ Istraživanja također pokazuju da su povećanje vremena na internetu i rizično online ponašanje prediktivni za online grooming.²⁴ Od rizičnih online ponašanja izdvajaju se bliski odnosi uspostavljeni online i uključenost u seksualne online aktivnosti.²⁵ Također se sklonost rizičnim/dezinhibiranim ponašanjima uopće pokazuje rizičnom.²⁶

Iako ne postoji teorijski model ranjivosti na online grooming, više skupina autora u objašnjavanju online viktimizacije raznih oblika kreću od teorije rutinskih aktivnosti.²⁷ Izvorna teorija pokazala se vrlo uspješnom u predviđanju raznih kriminogenih ponašanja²⁸ i viktimizacije,²⁹ a govori da društveno prihvatljiva ponašanja nastaju kada su kumulativno izraženi elementi motivira-

¹⁹ Usp. Mcalinden, 'Grooming'..., 212-220.

²⁰ Usp. Wittes, *Sextortion...*, 7-9.

²¹ Usp. Jasminka ZLOKOVIĆ, Sofija VRCELJ, Rizična ponašanja djece i mladih, *Odgojne znanosti*, 12 (2010) 19, 197-213, 197; Gordon TAIT, *Youth, Sex, and Government*, New York, Eruptions, 2000, 117.

²² Haske VAN DER VORST i dr. Parental attachment, parental control, and early development of alcohol use. A longitudinal study, *Psychology of addictive behaviors*, 20 (2006) 2, 107-116, 111.

²³ Usp. Manuel GÁMEZ-GUADIX, Patricia DE SANTISTEBAN, »Sex Pics?«. Longitudinal predictors of sexting among adolescents, *Journal of Adolescent Health*, 63 (2018) 5, 608-614; Aina M. GASSO i dr., Sexting, mental health, and victimization among adolescents. A literature review, *International journal of environmental research and public health*, 16 (2019) 13, 236-244, 239.

²⁴ Usp. Patricia DE SANTISTEBAN, Manuel GÁMEZ-GUADIX, Prevalence and risk factors among minors for online sexual solicitations and interactions with adults, *The Journal of Sex Research*, 55 (2018) 7, 939-950, 942.

²⁵ Usp. Whittle, *A review...*, 46.

²⁶ Usp. Konstanze SCHOEPS i dr., Risk factors for being a victim of online grooming in adolescents, *Psicothema*, 31 (2020) 4, 1-9, 6-7.

²⁷ Usp. Lawrence E. COHEN, Marcus FELSON, Social change and crime rate trends. A routine activity approach, *American sociological review*, 1979, 588-608, 590.

²⁸ Usp. Cortney A. FRANKLIN i dr., Assessing the effect of routine activity theory and self-control on property, personal, and sexual assault victimization, *Criminal Justice and Behavior*, 39 (2012) 10, 1296-1315, 1301-1302.

²⁹ Usp. Arrick JACKSON, Katherine GILLILAND, Louis VENEZIANO, Routine activity theory and sexual deviance among male college students, *Journal of Family Violence*, 21 (2006) 7, 449-460, 454.

noga »počinitelja« (osobe sklone neprimjerenom ponašanju), prigodne »mete« (percipirane dostupnom i ranjivom) te odsutnost zaštitnih čimbenika. Provjere ove teorije prilagođene virtualnom okruženju pokazuju da se intenzivnijom upotrebom interneta, a osobito rizičnom upotrebom, povezuje češće počinjenje i izloženost adolescenata virtualnom nasilju.³⁰

U ovom radu nastojat će se identificirati neke od individualnih čimbenika rizika za koje je moguće pretpostaviti da povećavaju ranjivost adolescenata, a čija je važnost u primjeni postojećeg modela na online viktimizaciju dodatno ojačana smanjenom mogućnošću ili objektivnom nemogućnošću potpunog nadzora online komunikacije i interakcije online na populaciji adolescenata.

1. Metodologija istraživanja

1.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je ispitati može li se temeljem pojedinih demografskih karakteristika, intenziteta korištenja interneta, dnevne količine vremena provedene na društvenim mrežama, rizičnih online ponašanja i sklonosti ometajućim ponašanjima adolescenata predvidjeti njihov rizik za grooming, odnosno uključivanje u online seksualne interakcije s osobom percipiranom kao značajno starijom, kao i postoji li kumulativni učinak navedenih varijabli.

1.2. Istraživačka hipoteza

Glavna hipoteza (H1) je bila da će rizik za grooming biti veći za djevojke i starije adolescente, kao i mlade za čije je ponašanje ili navike korištenja interneta moguće pretpostaviti da će povećavati njihovu izloženost, a što uključuje adolescente koji intenzivnije koriste internet, uključuju se u rizična online ponašanja ili su skloniji ometajućim ponašanjima. Dodatno, postavljena je druga, pomoćna hipoteza (H2) na temelju ranijih istraživanja³¹ te je pretpostavljeno da će postojati kumulativan učinak navedenih varijabli.

³⁰ Usp. Lucija VEJMEJKA, Nives STRABIĆ, Marija JAZVO, Online aktivnosti i rizična ponašanja adolescenata u virtualnom okruženju, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 26 (2017) 1, 59-78, 59; Catherine D. MARCUM, Melissa L. RICKETTS, George E. HIGGINS, Assessing sex experiences of online victimization. An examination of adolescent online behaviors using routine activity theory, *Criminal justice review*, 35 (2010) 4, 412-437, 424-427.

³¹ Usp. Michele L. YBARRA, Dorothy L. ESPELAGE, Kimberly J. MITCHELL, The co-occurrence of Internet harassment and unwanted sexual solicitation victimization and perpetration. Associations with psychosocial indicators, *Journal of adolescent health*, 41 (2007) 6, 31-41, 37.

1.3. Sudionici istraživanja

Uzorak istraživanja reprezentativan je za adolescente prvih i trećih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. Uzorkovanje je provedeno sukladno proporcionalnosti i reprezentativnosti navedenih dobnih skupina uvidom u dostupne statističke pokazatelje Državnog zavoda za statistiku (2016./2017 i 2017./2018.) i pedagoške standarde broja učenika, pri čemu je uzet omjer spola te strukovnih i gimnazijskih odjeljenja u pet gradova (Zagreb, Rijeka, Osijek, Dubrovnik i Split), dok su škole birane slučajnim odabirom. Uzorak istraživanja iznosi 1806 ($N_M=767$, 41,2 %), dobi od 11 do 21 godine ($M=16,1$; $SD=1,15$). Prvi razred pohađa 940 sudionika (52,1 %). U daljnju obradu za ovaj rad uključeni su učenici od 15 do 18 godina starosti ($N=1780$) koji su odgovorili na ključna pitanja, čime konačan uzorak ima 1780 sudionika.

1.4. Postupak istraživanja

U radu je prikazan dio rezultata šireg istraživačkog projekta na nacionalnoj razini »Društvena online iskustva i mentalno zdravlje mladih« (2018/2019), koji je obuhvaćao ispitivanje nekih stavova, emocija i ponašanja na internetu te indikatore mentalnog zdravlja adolescenata.³² Ispitivanje je trajalo jedan školski sat: uz pomoć Beckova inventara ometajućeg ponašanja djece i adolescenata (papir-olovka) i ostalo putem tableta (povezani jedinstvenom lozinkom). Istraživanje je provedeno sukladno Etičkom kodeksu istraživanja s djecom.

1.5. Instrumentarij istraživanja

Beckov inventar ometajućeg ponašanja djece i adolescenata (BDBI-Y) dio je drugog izdanja *Beckovih inventara za mlade*³³ koji kroz 20 čestica procjenjuje prisutnost simptoma poremećaja ophođenja, suprotstavljanja i prkošenja. Zadatak sudionika je procijeniti učestalost doživljavanja simptoma (0 – nikada, 1 – katkad, 2 – često, 3 – uvijek). Rezultat je formiran kao ukupan zbroj odgovora, kojem se na temelju hrvatske standardizacije po supskali pronalazi ekvivalent T- vrijednosti. Koeficijent unutarnje pouzdanosti Cronbach alpha iznosi 0,88.

Multidimenzionalni upitnik intenziteta korištenja Facebooka (engl. *Multi-dimensional Facebook Intensity Scale – MFIS*)³⁴ ima 13 čestica koje ispituju

³² Usp. Buljan Flander, *Ispitivanje aktualnih trendova...*, 279-282.

³³ Usp. Valentina RUŽIĆ, Krunoslav MATEŠIĆ, BYI-II-Beckovi inventari za mlade-drugo izdanje za djecu i adolescente-provjera valjanosti instrumenta u Republici Hrvatskoj, *Klinička psihologija*, 8 (2015) 1, 49-61.

³⁴ Usp. Gábor OROSZ, István TÓTH-KIRÁLY, Beáta BŐTHE, Four facets of Facebook intensity. The development of the multidimensional Facebook intensity scale, *Personality and individual differences*, 100 (2016) 95-104.

intenzitet korištenja društvene mreže Facebook stupnjem slaganja s tvrdnjom na skali od pet stupnjeva, u rasponu od »uopće se ne slažem« do »u potpunosti se slažem«. Instrument je za potrebe projekta preveden i adaptiran za ispitivanje intenziteta korištenja i drugih mreža. Ukupni rezultat formiran je kao zbroj odgovora, pri čemu veća vrijednost rezultat ukazuje na izraženiji intenzitet korištenja. Pouzdanost instrumenta bila je zadovoljavajuće visoka ($\alpha = 0,85$).

Adaptirani upitnik ponašanja vezanih uz sexting – UPS (engl. *Sexting Behaviors Questionnaire – SBQ*).³⁵ Sudionici procjenjuju koliko često su zaprimili, poslali ili prosljedili seksualno izazovan materijal na skali od 6 stupnjeva (»nikad«, »jednom«, »rijetko ili nekoliko puta godišnje«, »povremeno ili 2-3 puta mjesečno«, »često ili 2-3 puta tjedno« te »gotovo svakodnevno ili svakodnevno«). Konačan rezultat formira se zbrojem odgovora na pojedinoj čestici, pri čemu posebno za svaku supskalu (primanje, slanje i prosljeđivanje), a veći rezultat ukazuje na veću prisutnost ponašanja vezanih uz seksting. Pouzdanosti pojedinih supskala bile su zadovoljavajuće visoke: primanje ($\alpha = 0,83$), slanje ($\alpha = 0,83$), prosljeđivanje ($\alpha = 0,87$).

Upitnik općih podataka uključivao je varijable spola, dobi i razreda. Preostale varijable ispitane su kroz pojedinačna pitanja. Sudionici su upitani o iskustvima online seksualne interakcije s odraslom osobom, koja je definirana kao znatno starija (»Jesi li sekstao/la sa znatno starijom odraslom osobom?«), pri čemu su morali naznačiti jesu li to činili »dobrovoljno«, »na nagovor« ili »pod prisilom«. U okviru uključenosti u rizična ponašanja, ispitivana su različita iskustva interakcije s osobama upoznatim online (»Imam više online prijatelja nego prijatelja uživo«, »Dopisivao sam se s osobom koju sam upoznao online«, »Otišao/la sam na susret s osobom koju sam upoznao na nekoj od društvenih mreža«, »Upoznao/la sam sadašnjeg ili bivšeg dečka/curu na nekoj od društvenih mreža/kanala/platformi za online igranje igara«), uz mogućnost odgovora na tvrdnju s »Da« ili »Ne«.

2. Rezultati

Prosječno vrijeme korištenja društvenih mreža među sudionicima bilo je više od dva i pol sata dnevno ($M=2,7$; $SD=1,07$), uz umjeren intenzitet korištenja omiljene društvene mreže ($M=3,1$; $SD=0,73$). Prosječni bruto rezultat na BDBI-Y iznosio je $M=8,46$ ($SD=6,96$), što prilagođeno na T-vrijednosti prema hrvatskoj standardizaciji odgovara prosječnoj izraženosti u odnosu na dob (mladići: $M=47,53$; $SD=8,82$; djevojke: $M=47,76$; $SD=11,01$).

Prosječna izraženost razmjene seksualno sugestivnih sadržaja iznosila je $M=1,9$ ($SD=0,94$) za pasivni oblik, $M=1,1$ ($SD=4,56$) za aktivan oblik te $M=1,1$

³⁵ Usp. Mara MORELLI i dr., Sexting, psychological distress and dating violence among adolescents and young adults, *Psicothema*, (2016) 137-142.

(SD=1,77) za prosljeđivanje. U ukupnom uzorku 1213 (68 %) sudionika navodi iskustvo dopisivanja s osobom upoznatom online, a sadašnjeg ili romantičnog partnera online je upoznao 231 (13 %) sudionik. Seksualne sadržaje s osobom percipiranom kao znatno starijom razmijenilo je 5,4 % adolescenata (N=96), od čega 32 (22 mladića i 10 djevojaka) pohađa prvi, a 62 (37 mladića i 25 djevojaka) treći razred (tablica 1). Većina, tj. 87 % (N=83) adolescenata koji izvještavaju o navedenom tu razmjenu percipira dobrovoljnom, 7 % (N= 7) navodi da su sadržaje razmjenjivali na nagovor, a 6 % (N=6) pod prisilom.

Tablica 1. Udio sudionika u ukupnom uzorku s obzirom na iskustvo razmjene seksualnog sadržaja s odraslom osobom percipiranom kao znatno starijom

razred	razmjena seksualnog sadržaja sa starijom osobom	muško	žensko	total
prvi	ne	42,3 % (355)	57,7 % (485)	100 % (840)
	da	68,8 % (22)	31,2 % (10)	100 % (32)
	ukupno	43,2 % (377)	56,8 % (495)	100 % (872)
treći	ne	36,7 % (299)	63,3 % (515)	100 % (814)
	da	59,7 % (37)	40,3 % (25)	100 % (62)
	ukupno	38,4 % (336)	61,6 % (540)	100 % (876)

Da bi se ispitali doprinosi pojedinih varijabli u predviđanju seksualne interakcije sa značajno starijom osobom provedena je stupnjevita logistička regresijska analiza *stepwise* metodom uz uključivanje, odnosno isključivanje varijabli na temelju Akaike informacijskog kriterija. Prediktorske varijable obuhvaćene modelom su spol, dob, intenzitet korištenja društvenih mreža, dnevna količine vremena provedene na društvenim mrežama, sklonost ometajućim ponašanjima i rizična online ponašanja, koja su uključivala dopisivanje s osobom upoznatom online, ostvarivanje susreta s osobom upoznatom online, upoznavanje romantičnog partnera online, veći broj prijatelja online nego uživo te aktivnu i pasivnu uključenost u seksting. Regresijski je model (tablica 2) bio statistički značajan [$\chi^2(7) = 150,76$; $p < 0,001$] i odgovarajuće valjanosti (prema Hosmer-Lemeshowom testu; $\chi^2(8) = 4,6$; $p = 0,8$).

Dobiveni podaci pokazuju da se u online seksualnu interakciju s odraslom osobom češće se uključuju stariji učenici trećeg razreda (1,99 puta češće nego učenici prvog razreda), mladići, adolescenti koji se uključuju u pasivan i aktivan oblik sekstinga, skloniji su ometajućim ponašanjima i imaju iskustvo komunikacije ili zasnivanja romantičnog odnosa s osobom koju su upoznali online.

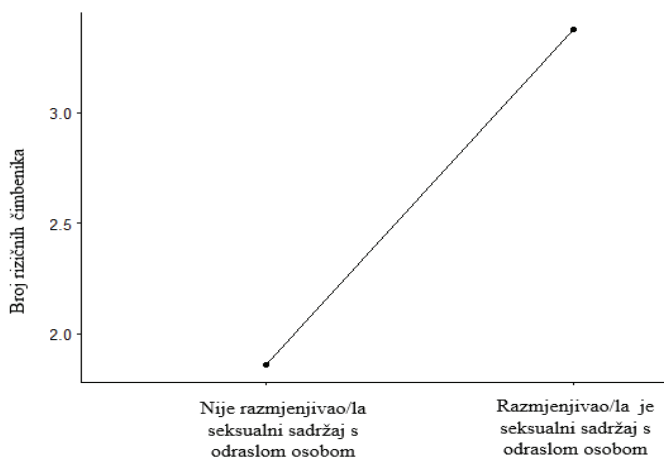
Radi provjere generira li više rizičnih čimbenika kumulativno viši rizik od seksualne online interakcije adolescenta sa starijom osobom, derivirana je nova varijabla koja indicira broj rizičnih čimbenika pojedinog sudionika, među koje su uključeni samo oni koje je stupnjevita logistička regresijska analiza označila kao značajne (tablica 2). Da bi se utvrdilo razlikuje li se broj rizičnih čimbenika

Tablica 2. Sažetak stupnjevite logističke regresijske analize s varijablom razmjene seksualno sugestivnog sadržaja kao kriterijem

Prediktor	B	OR	SD_B	z	p
Spol	-0,62	0,54	0,25	-2,5	0,01
Razred	0,69	1,99	0,25	2,74	0,006
BDBI-Y	0,07	1,07	0,01	5,32	< 0,001
dopisivanje s osobom upoznatom <i>online</i>	0,62	1,86	0,35	1,79	0,07
partner upoznat <i>online</i>	0,45	1,57	0,29	1,56	0,12
pasivni seksting	0,53	1,7	0,12	4,53	< 0,001
aktivni seksting	0,51	1,66	0,18	2,84	0,005

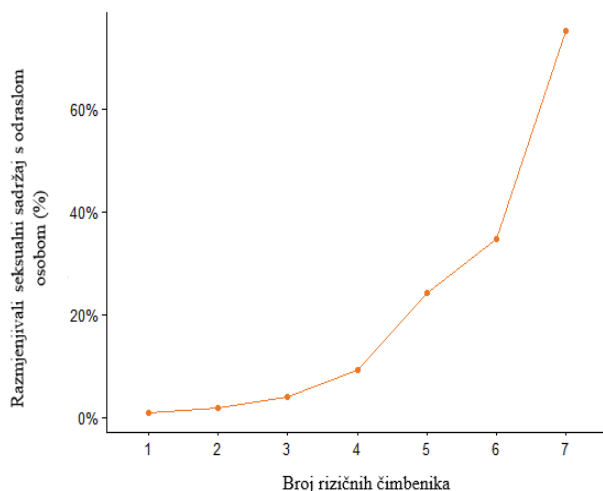
Legenda: B – nestandardizirani regresijski koeficijent, OR – omjer vjerojatnosti (engl. *odds ratio*), mjera veličine učinka svakog prediktora, SDB – standardna pogreška B, z-vrijednost z-testa za testiranje statističke značajnosti B, p – p-vrijednost z.

ovisno o tome je li adolescent imao iskustvo seksualne online interakcije sa starijom osobom, proveden je Welchov t-test, kojim je utvrđena statistički značajna razlika [$t(92,16) = -10,99$; $p < 0,001$], uz veliku veličinu efekta ($d = -1,27$), pri čemu adolescenti koji su imali takvo iskustvo imaju više rizičnih faktora ($M = 4,02$) od onih koji nisu ($M = 2,34$) (grafički prikaz 1).

Grafički prikaz 1. Broj rizičnih faktora ovisno o iskustvu razmjenjivanja seksualnog sadržaja sa značajno starijom osobom

Na grafičkom prikazu 2 vidljivo je da postotak sudionika koji su izmjenjivali seksualno sugestivan sadržaj sa starijom osobom eksponencijalno raste s porastom broja rizičnih faktora. Međutim, to zbog premalog broja statističkih jedinica, kao i veličine uzorka unutar nekih od tih jedinica, nije moguće statistički ispitati.

Grafički prikaz 2. Postotak adolescenata koji su razmjenjivali seksualni sadržaj sa značajno starijom osobom ovisno o broju rizičnih čimbenika

3. Rasprava

Provedeno istraživanje jedno je od rijetkih koje u postojećem modelu online groominga³⁶ izdvaja aspekt seksualne interakcije s odraslom osobom i obuhvaća interakcije percipirane kao željene i neželjene,³⁷ što je njegova prednost, ali ujedno i otežava usporedbu s ranijim istraživanjima. Udio ispitanih adolescenata koji izvještava o iskustvu seksualne interakcije s odraslom osobom percipiranom kao znatno starijom (5,4 %) niži je u odnosu na prevalenciju od 11,5 % zabilježenu u meta-analizi raširenosti neželjene online seksualne sollicitacije,³⁸ u skladu s modelom online seksualnog groominga,³⁹ u kojem sollicitacija prethodi interakciji. U jedinom dostupnom istraživanju koje je navedene fenomene promatralo odvojeno s 2731 adolescenata u dobi od 12 do 15 godina, o online seksualnoj interakciji s odraslom osobom izvještavao je manji broj sudionika (7,9 %) u odnosu na sollicitaciju (12,6 %).⁴⁰

Svoje iskustvo 87 % ispitivanih adolescenata percipira dobrovoljnim, što je sukladno ranijim nalazima koji pokazuju da mladi svoje iskustvo inicijalno če-

³⁶ Usp. Manuel GÁMEZ-GUADIX i dr., Persuasion strategies and sexual sollicitations and interactions in online sexual grooming of adolescents. Modeling direct and indirect pathways, *Journal of Adolescence*, 63 (2018) 11-18, 15-17.

³⁷ Usp. Sheri MADIGAN i dr., The prevalence of unwanted online sexual exposure and sollicitation among youth. A meta-analysis, *Journal of Adolescent Health*, 63 (2018) 2, 133-141, 135; Usp. Halina SKLENAROVA i dr., Online sexual sollicitation by adults and peers—Results from a population based German sample, *Child abuse & neglect*, 76 (2018) 225-236, 226.

³⁸ Usp. Madigan, *The prevalence...*, 133-141, 137.

³⁹ Usp. Gámez-Guadix., *Persuasion strategies and...*, 11-18, 15.

⁴⁰ Usp. De Santisteban, *Prevalence and risk...*, 943.

sto doživljavaju pozitivnim⁴¹ i razvijaju emocionalnu privrženost počinitelju.⁴² Nadalje, sukladno postavljenoj hipotezi veća je ranjivost starijih adolescenata, kao i u ranijim istraživanjima,⁴³ iako istraživanje koje je ispitivalo dobne skupine usporedive sa sadašnjim nije utvrdilo značajne razlike.⁴⁴ Porast u prevalenciji može se pripisati akumulaciji rizičnih čimbenika s dobi,⁴⁵ na što ukazuju aktualni podaci, kao i porastu sklonosti eksperimentiranju.⁴⁶

Suprotno postavljenoj hipotezi, rezultati provedenog istraživanja upućuju na veći rizik od seksualne interakcije s odraslom osobom među mladićima. Unatoč raširenom uvjerenju o ranjivosti djevojaka i velikom broju istraživanja koje ga podržavaju,⁴⁷ spomenuta meta-analiza⁴⁸ utvrđuje veći rizik od neželjene seksualne sollicitacije za mladiće, dok pojedina istraživanja online seksualne interakcije adolescenata s odraslima ne pronalaze rodne razlike.⁴⁹ U tumačenju ovih nedosljednosti važno je razmotriti rodnu uvjetovanost obrazaca online ponašanja; djevojke češće izvještavaju o emotivnoj uključenosti seksualne prirode, dok mladići češće izvještavaju o uključivanju u seksualnu razmjenu.⁵⁰ Nadalje, počinitelji koji pristupaju djevojkama skloniji su izgradnji povjerenja, manje seksualno eksplicitni te oprezniji i suptilniji u pristupanju seksualnim temama,⁵¹ što može dovesti do manjeg udjela djevojaka koje ulaze u seksualne interakcije od ukupnog broja kojima je pristupano. Mladići su također skloni-

⁴¹ Usp. Sklenarova, *Online sexual solicitation...*, 230; Lyniece LEWIS, *Experiences in Online Grooming from Initial Contact with Offender to Relationship Ending*, Walden, Walden University Press, 2020, 88-94.

⁴² Usp. Janis WOLAK i dr., Online »predators« and their victims. Myths, realities, and implications for prevention and treatment, *American Psychologist*, 63 (2008) 111-128, 113.

⁴³ Usp. Kimberly J. MITCHELL, David FINKELHOR, Janis WOLAK, Risk factors for and impact of online sexual solicitation of youth, *Jama*, 285 (2001) 23, 3011-3014, 3013.; Patricia DE SANTISTEBAN, Manuel GÁMEZ-GUADIX, Prevalence and risk factors among minors for online sexual sollicitations and interactions with adults, *The Journal of Sex Research*, 55 (2017) 939-950, 947.

⁴⁴ Usp. Susanne E. BAUMGARTNER, Patti M. VALKENBURG, Jochen PETER, Unwanted online sexual solicitation and risky sexual online behavior across the lifespan, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31 (2010) 6, 439-447, 442.

⁴⁵ Usp. Fong-Ching CHANG i dr., Online gaming and risks predict cyberbullying perpetration and victimization in adolescents, *International journal of public health*, 60 (2015) 2, 257-266, 262.

⁴⁶ Usp. Wolak, *Online »predators«...*, 115.

⁴⁷ Usp. Juan M. MACHIMBARRENA i dr., Internet risks. An overview of victimization in cyberbullying, cyber dating abuse, sexting, online grooming and problematic internet use, *International journal of environmental research and public health*, 15 (2018) 11, 1-15, 6; Madigan, *The prevalence...*, 138.

⁴⁸ Madigan, *The prevalence...*, 138.

⁴⁹ De Santisteban, *Prevalence...*, 943.

⁵⁰ Usp. Gamez-Guadix, *Persuasion strategies...*, 17.

⁵¹ Usp. Evianne L. VAN GIJN-GROSVENOR, Michael E. LAMB, Behavioural differences between online sexual groomers approaching boys and girls, *Journal of child sexual abuse*, 25 (2016) 5, 577-596.

ji više seksualno otkrivajućim oblicima sekstinga s vršnjacima,⁵² što se može pripisati sklonostima preuzimanju rizika i testiranja granica, uključujući onih vezanih uz seksualnost te percipiranju manje rizika i više benefita rizičnog seksualnog online ponašanja,⁵³ a što može – prema teoriji rutinskih aktivnosti – povećati njihovu dostupnost i ranjivost. Pojedini autori sugeriraju da su djevojke sklone negirati online seksualne interakcije za razliku od mladića koji ih ističu, što može biti uvjetovano negativnijim socijalnim posljedicama takvih ponašanja za adolescentice.⁵⁴ Rodne razlike u spremnosti na uključivanje u online spolna ponašanja izraženije su u tradicionalnijim sredinama,⁵⁵ uslijed čega dobiveni rezultati mogu biti pod utjecajem čimbenika specifičnih za kulturno okruženje autora.

Adolescenti s iskustvom seksualne interakcije s odraslom osobom ujedno izvještavaju o većem broju rizičnih online ponašanja, što je u skladu s ranijim istraživanjima ranjivosti za online viktimizaciju.⁵⁶ Odnos između teškoća u ponašanju i povećanog rizika od online viktimizacije⁵⁷ dijelom je moguće pripisati povećanoj sklonosti adolescenata s teškoćama u ponašanju rizičnim oblicima online ponašanja,⁵⁸ kao i različitim zajedničkim čimbenicima koji mogu biti u podlozi ovih fenomena, kao što su traženje uzbuđenja,⁵⁹ dezinhibicija,⁶⁰ osobna obilježja⁶¹ te psihosocijalne teškoće.⁶² Razina rizika za viktimizaciju prema dobivenim podacima povećava se s brojem rizičnih čimbenika, što se pokazalo i ranije.⁶³

Količina vremena provedenog na socijalnim mrežama i intenzitet njihova korištenja ne predviđaju uključenost adolescenata u online seksualne interakci-

⁵² Usp. Linda S. JONSSON i dr., Voluntary sexual exposure online among Swedish youth—social background, Internet behavior and psychosocial health, *Computers in Human Behavior*, 30 (2014) 181-190, 184.

⁵³ Usp. Baumgartner, *Unwanted online...*, 444.

⁵⁴ Usp. Rosemary RICCIARDELLI, Michael, ADORJAN, 'If a girl's photo gets sent around, that's a way bigger deal than if a guy's photo gets sent around': Gender, sexting, and the teenage years, *Journal of Gender Studies*, 28 (2019) 5, 563-577, 568.

⁵⁵ Usp. Susanne E. BAUMGARTNER i dr., Does country context matter? Investigating the predictors of teen sexting across Europe, *Computers in Human Behavior*, 34 (2014) 157-164, 162.

⁵⁶ Usp. Helweg-Larsen, *Predictors and protective factors...*, 537.

⁵⁷ Usp. Michele L. YBARRA i dr., Internet prevention messages. Targeting the right online behaviors, *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 161 (2007) 2, 138-145, 144.

⁵⁸ Usp. Pınar VURAL, Uncu YEŞİM, Emine Zinnur KILIC, Relationship between symptoms of disruptive behavior disorders and unsafe internet usage in early adolescence, *Nöro Psikiyatri Arşivi*, 52 (2015) 3, 240-246.

⁵⁹ Usp. Susanne E. BAUMGARTNER i dr., Identifying teens at risk. Developmental pathways of online and offline sexual risk behavior, *Pediatrics*, 130 (2012) 6, e1489-e1496, e1493.

⁶⁰ Usp. Schoeps, *Risk factors...*, 8; Montserrat Peris HERNÁNDEZ i dr., The risk of sexual-erotic online behavior in adolescents. Which personality factors predict sexting and grooming victimization?, *Computers in Human Behavior*, 114 (2021) 1-10, 7.

⁶¹ Usp. Hernández, *The risk of...*, 7.

⁶² Usp. Helweg-Larsen, *Predictors and protective factors...*, 537.

⁶³ Usp. Ybarra, *Internet prevention messages...*, 144.

je s odraslima, suprotno nekim nalazima prema kojima su rizičniji oni koji učestalo koriste internet⁶⁴ ili su o njemu ovisni,⁶⁵ pri čemu nije moguće isključiti mogućnost različite razine rizika za adolescente ovisno o tome što dominantno rade na internetu. Uzimajući u obzir operacionalizacije povećane upotrebe interneta u navedenim istraživanjima, važno je granicu promatrati u skladu s promjenama u navikama korištenja interneta, odnosno sve veću uključenost adolescenata u online svijet.

Zaključak

Provedeno istraživanje ističe se usmjerenošću na aspekt seksualne interakcije adolescenata s odraslom osobom te zahvaćanjem različitih percepcija njene dobrovoljnosti, doprinoseći na taj način cjelovitijem razumijevanju fenomena online groominga, kao i sagledavanjem kumulativnog učinka rizičnih čimbenika online viktimizacije. Njegova je vrijednost također u velikom uzorku, kojim je moguće zahvatiti značajan broj adolescenata s ispitivanim iskustvima. Dobiveni rezultati podupiru teoriju rutinskih aktivnosti u pogledu važnosti identificiranja osobnih obilježja i obrazaca ponašanja koja povećavaju izloženost i percepciju ranjivosti adolescenata od strane potencijalnih počinitelja, što ima važne implikacije za razvoj strategija prevencije. Buduća istraživanja trebala bi težiti obuhvatnijim nacrtima, koji će uz ispitivana obilježja uključivati i druge psihosocijalne varijable, kao i preostale razine čimbenika predviđenih teorijom rutinskih aktivnosti, te na taj način doprinijeti razvoju cjelovitih teorijskih modela online groominga. Postojeća literatura snažno podupire stajalište o online seksualnoj viktimizaciji kao rodno uvjetovanom fenomenu, čime se podcrtava važnost usmjerenja na razlike u interakcijama s obzirom na rod adolescenta i samog počinitelja. Provedeno istraživanje također upozorava na važnost sagledavanja online viktimizacije adolescenata kao neodvojivo od socijalnog i kulturalnog okruženja, kao i promjena u navikama korištenja interneta uvjetovanih brzim razvojem informacijsko-komunikacijske tehnologije i njihovom rastućom uključenosti u odrastanje djece.

⁶⁴ Usp. Helweg-Larsen, *Predictors and protective factors...*, 537; DE SANTISTEBAN, *Prevalence...*

⁶⁵ Usp. Yunus Emre DÖNMEZ, Nusret SOYLU, *The Relationship between Online Sexual Solicitation and Internet Addiction in Adolescents*, *Journal of Child Sexual Abuse*, 29 (2020) 8, 1-13, 7.

Gordana Buljan Flander* – Mia Roje Đapić** – Ana Raguz*** –
Tea Brezinščak**** – Romana Galić*****

*Identifying Risk Factors for Adolescent-Adult Sexual Interactions via the
Internet from The Perspective of Routine Activity Theory*

Summary

The aim of this study was to examine the contribution of individual demographic characteristics of adolescents, intensity and extent of social media use, risky online behaviors and propensity to interfere with engaging behaviors, to online sexual interactions with an adult perceived as significantly older. The research was conducted as part of a broader research project with 1752 participants using a combined paper-pencil method and tablets, the sample is representative of the age group of first and third grades of high school in Croatia. Involvement in online sexual interaction with a non-peer is reported by 5.4 % of adolescents, of whom 87 % perceive this as voluntary. The results indicate a significant contribution of most individual risk factors in explaining the variance of the described risky online sexual interactions, with a significant cumulative effect. Findings of the study contribute to a more complete understanding of risky online sexual behaviors and online sexual victimization of adolescents in the context of the theory of routine activities and provide valuable implications for the development of prevention strategies.

Key words: grooming risk factors, online grooming, sexting with an adult, theory of routine activities.

(*na engl. prev.* Frano Barović)

* Prof.dr.sc. Gordana Buljan Flander, Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, Đorđićeva 26, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: gordana.flander@poliklinika-djeca.hr.

** Mia Roje Đapić, mag.psych., Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, Đorđićeva 26, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: mia.roje@poliklinika-djeca.hr.

*** Ana Raguz, mag.psych., Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, Đorđićeva 26, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: ana.raguz@poliklinika-djeca.hr.

**** Tea Brezinščak, mag.psych., Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, Đorđićeva 26, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: tea.brezinscak@poliklinika-djeca.hr.

***** Romana Galić, univ.spec.act.soc., Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom, Trg Stjepana Radića 1/II, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: romana.galic@zagreb.hr.